

/Kate Wacz/

- Kati azt szeretném, hogyha elkezdenéd magyarul elmesélni nekem a gyerekkorodat, az életedet, ahogy kezdődött, ahol laktatok, a családi körülményeidet. Kezdjük ott, mikor születted és hol?

- Budapesten születtem, 1932 szeptember 20-án. Az édesapám és az édesanyám Amália-Katalinnak neveztek, mert ilyen nevű volt az egyik dédanyám. A fivérem három évvel idősebb, ő 1929-ben született. A fivéremet Gusztávnak hívják, valószínűleg azért Gusztáv, mert mindig acéllal foglalkoztunk, és a svéd öreg királyra való tekintettel Gusztávnak lett elnevezve. A svéd kapcsolat volt, az ami megmentett bennünket 44-ben.

- Kicsit menjünk vissza arra, hogy amikor születted, mik voltak a szüleid?

- Az édesapám az első világháborúban tartalékos katonatiszt volt, főhadnagy, és tanár volt az akkori tisztképző akadémián, a Ludovikán, ami nagyon nagy szó volt akkoriban. Több kitüntetése volt, kis ezüst, nagy ezüst.

- Mind a két szülőd zsidó származású?

- Igen. de meg kell kérdezzem a nagynénémet, hogy az édesapám az első világháború után nem-e keresztelkedett ki, és visszakeresztelkedett, amikor a mamámat elvette, ebben nem vagyok biztos. Azt tudom, hogy a mamámnak a családjában volt valaki az elnökségben a zsidó hitközségben.

- Hogy hívták a mamát?

- Breitner, és ők heten voltak testvérek, és hogy itt valamelyiknek volt egy tisztsége, ebben nem vagyok biztos. Mindenesetre a mamám és a papám a Dohány utcai templomban esküdtek.

- 2 -

- Mikor esküdtek?

- A fivérem 29-ben született, tehát ez 27-28-ban lehetett. Sajnos nem tudom megmondani pontosan. A fivérem, vagy a nagynéném majd meg tudja mondani pontosan.

- Amikor gyerek voltál, akkor hol laktatok, és milyen iskolába jártál? Ketten voltatok testvérek.

- Igen, ketten voltunk testvérek, és gyerekkoromban, az első elemi előtt volt egy szívbetegségem, úgyhogy amikor az első elemi kezdtem a Sziget utcai elemi iskolában, akkor még úgy vittek fel a lépcsőn, mert nem volt szabad lépcsőn járnom. Egy szívgyöngeségem volt, amit aztán kinőttem.

- Hol laktatok?

- A Visegrádi utca 29-ben laktunk, és az Acél művünk, ami nagyon ismert volt Magyarországon, Toledó acélnak hívták, többek között képviselői voltunk az Udeholm HelleforsSöderfors Acélgyáraknak. Az édesapámnak főlajánlották 1927 vagy 28-ban az Eszposes-képviselőt, de miután az golyóscsapágyas volt, ő monta, hogy az acélnál marad.

- Amikor születted, már ott laktak a szüleid a Visegrádi utcában? És aztán is ott laktatok.

- Igen, a Visegrádi utcában laktunk, a földszinten, és miután én emlékezetem szerint később a II. emeleten laktunk. Kivéve 44-et.

- Hogyha a gyerekkorodra visszagondolsz, emlékszel valami olyasmire, hogy sok zsidó lakott-e ott, ahol laktatok, azon a környéken, vagy az iskolában sok zsidóval jártál-e egy osztályba. A másik, hogy emlékszel-e valami olyasmire, hogy antiszemitizmus volt, vagy te érezted-e ezt?

- 3 -

- Magyar világosan emlékszem - arra nem, hogy hányadik elemista voltam -, egy kislány az osztályban azt mondta hangosan, hogy le a zsidókkal, akasszuk föl a zsidókat, és én sírva mentem haza. A papám 40-ben halt meg, és én eléggé érzékeny voltam a zsidózásra, mert apámat behívták munkaszolgálatra, ezalatt lett beteg, s akkor szerencsére a tisztikórházba került, több szívrohama volt, és az egyik rohamnál, éjszaka ott volt az orvossága az éjjeliszekrényen, de az ápolónő nem adta oda neki. Ez 1940. október 14-én volt. Ez a zsidózás nekem azóta is fájdalmas volt mindig, és apámnak is, amikor 39-ben elvették a Bonummenfahreín-képviselőt, a német acélgyáraknak a legnagyobb gyára volt, és a Scheirische-Veket, az osztrák képviselőt, mindezt azért, mert zsidók voltunk.

- Te említetted részben, hogy az édesapád Ausztriában volt 1938-ban, amikor az Anschluss volt, és úgy tudom, hogy az első zsidó törvények már 1938-ban voltak. Hogy akkor voltak-e érintve valamiféleképpen?

- Az első zsidó törvények alatt volt az, hogy a képviselőket elvették. Ezáltal persze, hogy érintve lettünk. Az apám rögtön be lett hívva munkaszolgálatra, 1940-ben. Ő volt az első között.

- Mikor Ausztriában volt, hogy reagált az eseményekre?

- Ezt én nem tudom, csak a nagynénimtől hallottam, hogy az apám hazajött, és egészen odavolt. És akkor ki is váltotta az Efi-defitet, hogy menjünk Amerikába.

- Ez mi volt?

- Ez az amerikai bevándorlási engedély, nem tudom, hogy ez vízum volt-e? De azt hiszem, a Kláriéknak is volt, van néhány dolog, amit meg kell tőle kérdezni. Az apám mind-

- 4 -

azt látta, ami az anchlussban volt, és akkor jött haza, az első szívrohamával. Tudta, és érezte, hogy mi fog következni.

- És ezért akart Amerikába menni?

- Igen.

- Miért nem mentetek? Te akkor nyolc éves voltál, de tudod-e?

- Valószínűleg a papám beteg lett, és nem tudtunk menni. Én erre gondolok utólag, de hogy valójában miért nem mentünk, nem tudom.

- Amikor meghalt az édesapád 1940-ben, akkor még mindig a Visegrádi utcában laktatok?

- Igen, ott laktunk.

- S akkor ki vette át az üzletet, és hogy életek tovább?

- Az üzletet az édesapám öccse vette át, aki azt mondta, hogy most le kell húzni a rolót. A mamám mindig együtt dolgozott az édesapámmal, tehát ő is tovább vitte a céget. És amikor árszabítani kellett a céget, akkor jött egy tábornok, Matuska Péter, aki egy távoli rokon volt, és ezáltal a cég, miután háború volt, az acél az mindig nagy konjunktúrának örvendett, a mamám nagyon ügyes volt, ő volt az egyedüli acél kartell tagja, az osztrák-magyar kartellnak, tovább vezette a céget. Nagyon nagy tiszteletnek örvendett, és nagyon ügyes volt, nagyon büszke vagyok a mamámra.

- Amikor 42-ben tíz éves voltál, járhattál iskolába tovább, elemi iskolába?

- Akkor még mindig elemi iskolás voltam, de amikor az első gimnáziumba kerültem volna, nem vettek föl seholy, ez volt a 43-44-es tanév, akkor a zsidó gimnáziumba jártam.

- 5 -

- Hol volt a zsidó gimnázium?

- A Hullám utcában, most nem tudom, hogy hívják, Talán Fürst Sándor utcának.

- Igen. Melyik részén?

- Azt hiszem, nyolc vagy tíz, egészen az elején.

- A Sziget utca sarkán volt? Nem a Goldman-terem?

- Lehetséges, hogy az volt. Minden esetre nagyon szomorú volt, hogy azért, mert zsidó vagyok, sehová máshová nem vettek fel. A fivérem a Berzsenyibe járt, ő járhatott tovább, hogy miért, azt nem tudom, de engem nem vettek föl, mint új tanulót zsidóként. Akkor már olyan komoly, szigorú rendeletek voltak, hogy lehetetlen volt.

- Mire emlékszel ezekből a szigorú rendeletekből? Hogy érintett ez téged, mint egy tíz-tizenkét éves gyereket?

- 42-43-ban? Sokmindenre emlékszem. Részben arra, hogy a papámm meghalt, munkaszolgálatos behívása alatt, részben 42-ben vitték el a mamám öccsét, szintén munkaszolgálatra, holott a mamám és az öccse kikeresztelkedtek 1942-ben, mert volt egy nagyon jó vevőnk a Diósgyőri Gyáraknál, akit Pap Józsefnek hívtak, és neki volt egy jó barátja, egy esperes, aki kikeresztelte a mamámat és az öccsét, a Sanyit. És ettől függetlenül behívták munkaszolgálatra. És akkor nem sárga szalagot kapott, hanem aki kikeresztelkedett, fehér szalaga volt. De pont úgy Mauthausenben végzett, mint akárki más... Hála Istennek, visszajött onnan, oda vitték a legvégén, de ő már 42-ben be lett hívva munkaszolgálatosnak.

- És akkor Magyarországon volt, vagy elvitték máshová?

- Elvitték, azt hiszem Oroszországba, és ott volt. Arról

- 6 -

van máskülönben a nagynénimnek egy rokona, Incze Györgynek hívták, aki írt egy nagyon érdekes könyvet a háború után, hogy mit csináltak a magyar katonák a munkaszolgálatosokkal. Nemcsak a németek, a magyarok is.

- Nem tudja a könyv címét?

- Nem, ezt a Kláritól meg kell kérdezzem. Arra emlékszem csak, mintha ma lenne, hogy a munkaszolgálatosokat az orosz tálben levetkőztették, leöntötték hideg vízzel és fára kellett másznanak, és ott kukorékolni kellett nekik... Ez valami rettenetes. Azt hiszem, nem sokan jöttek vissza az ő táborából.

- Mi az, amit éreztél te a mindennapjaiddban abból, hogy zsidótörvény van?

- Hogy leköptek az iskolában, lezsidóztak, az utcán, én fiatal voltam, nem jártam sokat, kivéve amikor iskolába mentem-jöttem, nem voltak nagy távolságok. De a fivérem, akinek az iskolája messzebb volt, őt is sokszor leköpték, mert zsidó,

- A Berzsenyi az, amelyik a mentőkkel szemben lévő iskola?

- Igen. És utána a Kölcseybe járt.

- Ez hol van?

- Azt hiszem, a Lehel út másik oldalán volt. És arra emlékszem, hogy volt a Gusztinak egy boxerja, támadás esetére, mert volt a Kristálnál Bécsben, akkor utána sokszor Pesten is megtámadták a zsidókat. Hogy tudjon védekezni.

- Akkor ő 15 éves volt körülbelül?

- Inkább 13-14 éves volt. Sokat a családból elvittek, munkaszolgálatra, főleg a férfiakat, úgyhogy azért már nagyon tudtuk, hogy mi a helyzet. És ha jól sejtem, 44-ben, mikor a németek bejöttek, akkor már tudtunk a gáztáborokról.

- 7 -

- Az édesanyád nem próbálta meg a svéd kapcsolatait esetleg arra fölhasználni, hogy még mielőtt 1944- volt, megpróbáljatok Svédországba jönni?

- Hogy mennyit próbált az édesanyám, azt nem tudom, de az igen, hogy Wallenberggel találkozott a pesti utazásai alkalmából, miután a Laurer Kálmán nevű magyar üzletembert, aki Stockholmban Wallenberggel együtt dolgozott, jól ismerte. Nem tudom, hogy ő akart-e, mármint a mamám Svédországba jönni 1944 előtt, nem vagyok benne biztos.

- Tudsz valamit arról mondani, hogy az édesanyád mikor és hol találkozott a Wallenberggel? Mármint Magyarországon. És tudsz-e valamit arról, hogy a Wallenbergnek milyen kapcsolatai voltak az édesanyáddal és másokkal?

- A kapcsolat, ami volt, a 44 előtti, ami volt, üzleti volt. Arról többet, minthogy találkozott, - ezt is most, utólag tudtam meg -, nem tudok. De 44 nyarán, mikor a Wallenberg megérkezett Pestre, akkor az olyan volt, mint egy mennyből küldött valaki. Szájról szájra ment. A Messiás küldte.

- Tudtátok, hogy jön valaki, vagy ő fog jönni?

- Nem, nekünk már volt, ha jól sejtem, mert a mamám jól ismerte úgy a Per Ange, mint a Nalsberget. Plusz volt egy nő a követségen, Szvea Karsonnak hívták, és a professzor Langrét jól ismerte. Hogy jönni fog a Wallenberg Budapestre, ezt nem hiszem, hogy bárki tudta volna előre. Legalábbis nem volt erről senkinek fogalma. Hiszen a németek március 19-én, 1944-ben foglalták el Magyarországot, és előtte a Horthy, a kormányzó külön békét akart az Aliéradokkal, a szövetségesekkel, mármint Angliával, ez akkor nem sikerült. Az 1944 március 19.-i napra pontosan

- 8 -

mert a rádióban hallottuk, mikor a németek bejöttek, és átvették a hatalmat. Mármint elfoglalták az országot. És akkor kezdődött a valódi, nagy deportáció. Mindenki, aki férfi volt, azt már elvitték, 42-43-ban. De 44 március 19-e után megérkeztek a német megszállók, attól a perctől fogva kezdődött az igazi deportáció.

- Nem gondoltátok, hogy a németek nem fogják hagyni, hogy Horthy egész egyszerűen külön békét köt?

- Én ehhez akkor túl fiatal voltam, hogy véleményt alkossak, hozzászóljak. Ezt valaki mástól kell megkérdezni. Azt tudom, hogy akkor minden zsidónak be kellett költöznie egy úgynevezett zsidóháza, az abból állt, hogy egy nagy csillag volt a házon, egy sárga csillag, minden zsidónak sárga csillagot kellett hordania, és az nem volt elég, hogy milyen sárga, mert meg volt adva az a kikirics-sárga, citromsárga színűnek kellett, hogy legyen, tíz centiméteres keretű kellett; hogy legyen és nem volt szabad nagy öltésekkel fölvarrni, hanem csak kis öltésekkel. Emlékszem, amikor varrtuk a csillagokat. Nem volt szabad az utcán lenni többet, mint naponta két órát, és minden egyes korlátozás, ami csak lehetett, megvolt a zsidóknak. Nem volt szabad se vásárolni, nem volt szabad kórházba menni, nem volt szabad jóformán semmit sem csinálni, mondjuk így.

- Mit éreztél, mit gondoltál te, mint gyerek akkor?

- Kíváncsi voltam, hogy mi lesz a história könyvekben, ha ezt átéljük. Arra, hogy átéljük, sok remény nem volt, mert az volt a kérdés, kinek van szerencséje, ki marad meg. És tudtuk már, hogy gázkamrák vannak, és tudtuk, hogy az embereket viszik, mint a csordát. A nagynénim jött vissza a Téglyagár-

tól, egy nagyon nagy számú rokonságot már elvittek. Dehát nem is volt kontaktusunk a rokonsággal. Az ember örült, hogyha megvolt saját maga, a legkisebb, szűk családi körben. Mi a nagymamához mentünk lakni, a mamám édesanyjához, mert az ő háza zsidó ház lett, ami a Pauley Ede utca és az Andrássy út között van, úgy hívták, hogy Laodze utca 9. Övé és a testvéreie volt a ház. Saját bérház volt. A lakásban nemcsak mi voltunk, hanem több család, plussz a nagynéném.

- Ez mikor volt?

- 1944 áprilisában lehetett körülbelül. Azt tudom csak, hogy miután bejöttek a németek, mi iskolába nem mehettünk. A mi iskolai évünk ezzel be volt zárva. Zsidó gyerek nem mehetett iskolába.

- Se a zsidó iskolába, se máshová?

-- Sehová.

- Se egyetemre, se gimnáziumba, sehová?

- Nem. Ezzel minden redőny le volt zárva. És mindenki nyugodtan zsidózhatott.

- Említetted, hogy a mamád édesanyjához költöztetek, és hogy többen laktatok egy lakásban. Ez a nagymamád lakása volt, vagy ez egy lakás, amelyiket kiürítettek a számotokra.

- A nagymamám házában lakott a három testvér, a két másik testvére, mind hatvanon felüliek voltak, az első emeleten, és a nagymamám. A Nagymamám lakásába akkor lejött lakni a mamám huga, aki abban a házban lakott a harmadik emeleten, az unokatestvérem, a Klári, a Frici és a Dóri. A Frici az Pesten maradt, mert a mentőknél dolgozott. Őt már kitették 42-ben a Wolfner Bőrgyárból, mert nem lehetett, mint zsidót alkalmazni. Nagyon nagy boldogság volt, mikor bekerült a mentőkhöz,

- 10 -

mert ez megmentette őt a deportálástól, gondoltuk. Sajnos nem menekült meg, de ez akkor sokat jelentett, hogy velünk volt, egyedüli férfi az egész családban. És a fivérem.

- Aki gyerek volt.

- Hát már nem volt olyan nagyon kicsi, 44-ben volt tizenöt éves. Pont a legrosszabb időkben.

- Ez egy zsidóház lett akkor, a nagymama háza?

- Igen.

- És többen költöztek oda, mások, akiket nem ismertetek?

- A nagymama lakásába még bekerült egy bácsi, aki ott lakott a volt alkalmazotti szobában, és még a Klárinak a háztartási segítsége, aki szintén zsidó volt, az is velünk együtt jött, a Magda.

- Hányan voltak akkor?

- A nagymama lakásában? Hát a nagymama, a mamám, Guszti, én, Klári, Frici, Dóri, Magda és a bácsi. Szóval tizen laktunk abban a lakásban.

- Ez 44 nyarán volt.

- Hát márciusban jöttek be a németek, hogy mikor volt pontosan az átköltözés, arra nem emlékszem.

- Említetted, hogy szájról-szájra járt, hogy a Wallenberg megérkezett, 1944 nyarán.

- Akkor már a LaOdon utcában laktunk, és a mamám rögtön fölkereste Wallenberget, és erről fénykép, egy jó kazetta van a mamám pontos elbeszélésében. Többször fölkereste, és kérte, hogy segítsen megmenteni a fiát, miután a férjét már elvesztette. Roul mondta, - ez rögtön az első napokban kellett, hogy legyen, mikor megérkezett - ha becsületes a fia, akkor föl tudom venni, mint szolgát, vagy futárt. Így került a Guszti akkor a

Wallenbergnek a futársági körébe, arra nagyon megkérte, hogy soha ne tegyen egy aktát, vagy egy papírt az íróasztaláról el, akármennyit ígérnek és próbálják lepénzelni, hogy a sortrendet megváltoztassa, rendnek kell lenni, senkit nem szabad előre-helyezni, és akik várnak kint, mert ezrével álltak a követség előtt, mindenkinek a rendes sorrendben kell bejutnia.

- Ez melyik részén volt Budapestnek?

- Ez Budán volt. A mamám izgult minden este, mielőtt a fivérem hazajött, mert már olyan idő volt, amikor nem lehetett a csillagosoknak kijárni az utcára, a Guszti a kabátját összehajtotta, és a karjára tette kifordítva. És egyszer bent volt egy trafikban, és igazoltatták. Elég zsidósan nézett ki, mint én is, úgyhogy nem volt nehéz kitalálni. Tudom, hogy anyu egészen decemberig, amíg a Guszti följárt a budai részre, mindig nagyon féltette.

- Avval, hogy a bátyád a Wallenberggel kezdett dolgozni, nem vált védetté, nem kapott védlevelet, schützpasszt ő, vagy az egész család?

- Hogy volt-e már rendes schützpasszunk, vagy nem, mielőtt a Raul megérkezett, ezt nem tudom megmondani, azt sem tudom, mikor lett kiállítva a menlevelünk, de azért, hogy a Guszti a svéd követségnek dolgozott, a követségi alkalmazottakra fenntartott lakásba mehettünk, az Üllői útra. És mikor az Üllői úton voltunk...

- Hány szám?

- Üllői út 8, azt hiszem, vagy 10? Nem emlékszem pontosan. De nagyon jól emlékszem a szobákra, és arra, hogy a mamám ott sétált arra a Wallenberggel, és mi matracokon aludtunk, nem tudom, hány család nagy szobában. És akkor néhány nap múlva

az Üllői útról átköltöztünk a Jókai utca 1-be.

- Álljunk meg egy percre még az Üllői útnál. Ez csak lakás volt, vagy iroda is?

- Erre nem tudok válaszolni. Én arra emlékszem, ahol mi laktunk, arra a szobára, és a mellette lévő szobára, és hogy ott állt a mamám a Wallenberggel, akin egy bőrkabát volt. Többször láttam őt, és mindig olyan elegánsnak, nekem úgy tűnt föl, mintha egy Isten lett volna.

- Hogy emlékszel rá, hogy nézett ki?

- Egy nagy, magas, elegáns, sudár ember volt. Nekem nagyon tetszett. Minden esetre, valaki, aki svéd és jön, ott áll és beszél velünk, a mi segítségünkre jön, hát valami Messiásnak gondoltam őt. Ő a mi megváltónk, úgy gondoltam.

- Hogy emlékszel a külsejére, milyen színű szeme volt, milyen haja volt?

- A szemére nem emlékszem. Arra emlékszem, hogy többször láttam őt elegánsan, egy nagykabátban, angol kalappal, aztán mint mondtam, láttam őt egy bőrkabáttal. Az én szememben egy nagyon jó megjelenésű, nagyon szép ember volt.

- Mikor átköltöztetek a Jókai utcába, miért vált ez szükségessé? Mi volt az oka?

- Ezt nem tudom, de ott minden esetre egy saját szobát kaptunk a harmadik emeleten, valószínűleg az Üllői út már túlzsúfolt volt. A Klárinak, hogy most olvasom a memoárjait, akkor látom, hogy abban a szobában volt egy kis vaskályha, és ezen tudott a nagymama főzni valami kis leveskét.

- Hányan laktatok ebben a szobában?

- Heten laktunk együtt, de saját szobában. Én nem sokat

- 13 -

voltam ott, mert a mamám mindig dugdosott. Egyszer lektam a Kis esperesnél Budán, négy vagy öt napot, de ez most már november kellett, hogy legyen. Voltak a légiriadók, bombázták Budapestet, az oroszok lőttek, ez már 44 tele volt. Eléggé veszélyes volt részben annak, aki bújtatott, részben nekem is a szobában fűnt lenni. Én a Kis esperesnél nagyon jól éreztem magam, egy kis kétszemélyes ülőkén aludtam, és volt egy háztartásvezető, és amikor volt légitámadást jelző sziréna, akkor mindig jöttek, és fogták a kezemet, mert azt hiszem, hogy bőgtem.

- Kik voltak ezek?

- Ez egy esperes, aki a mamámat kikeresztezte, 1942-ben, és elfelejtettem mondani, hogy 44 nyarán, még mielőtt a Wallenberg megjött, kikeresztelkedett a többi családtag is.

- Katolikus vagy református hitre?

- Katolikusra. Nem tudom, hol volt a templom. Az Andrássy útnak egy mellékrésze, úgy gondolom, ott a Zeneakadémia környékén volt ez a templom. Emlékszem, akkor vettünk aranyat, mert minden aranyat le kellett adni, egy dublé nyakláncot, amin rajta volt egy kereszt, gránitkövekkel. És kikeresztelkedtünk. A mamám gyártotta a hamis papírokat. Nem tudom, hogy hogy kapott a Konh Regina volt a nagymama, és a mamám Breitner Aliznak született, és akkor be kellett írni a katolikus papírokra, hogy mi volt az édesanyja leánykori neve. Meghamisította a nevet. A keresztény papírok is hamisak voltak persze. Arra emlékszem, hogy a nagymama házában laktunk 44-ben és akkor mindenki kapott egy ciánkáli-tablettát, amit a zsebünkben hordtunk. Hogyha elvisznek, deportálnak, vegyük be.

- Ki adta nektek a ciánkáli tablettát?

- A mamám. Nem akarta, hogy elgázósítsanak. Akkor már

- 14 -

jobb, hogyha mi beszesszük a tablettát.

- Te akkor 13 éves voltál?

- Nem voltam, csak tizenkettő.

- Mit éreztél, mit gondoltál, mikor a mamád odaadta neked ezt a tablettát? Mit mondott neked?

- Akkor már annyi mindent láttunk, hallotunk, embereket lőttek le az utcán, mindent tudtunk. Ez egy jó megoldás volt, ahelyett, hogy elhurcoljanak, bevezessük a ciánkáli tablettát. Nem hiszem, hogy sokat kellett, hogy magyarázzon. A gyerekek mindent hallanak. És a nagymama testvére, a Linka néni bevette a ciánkáli tablettát. És pont a nagynéném férje, a Frici bácsi volt, aki jött a mentősektől, sofőrként... Ő mint sofőr, több svédet mentett meg, az Asta Nilsont is kihozta a gettóból. Van is egy fényképem erről a magyar mentőkoszról, ő ott áll előtte. Több svéd volt, akit bedobtak a gettóba. Volt egy általános gettó. Mi is odakerültünk, csak később. Ez még korábban volt. És ami a legfontosabb, hogy Szálasi hatalomrajutásakor, október 15-én, arra emlékszem, hallottam a Horthynak a beszédét a rádióban, és úgy örültünk, olyan boldogok voltunk, hogy el sem tudom mondani, hogy Magyarország föl fog szabadulni, mármint a németektől, miután egy külön békét proklamál a rádióban, aztán néhány órára rá, Szálasi beszédére is emlékszem, amikor átvették az uralmat. S attól a perctől fogva a borzalmak, nemcsak a deportációval kapcsolatban, hanem a pesti, dunai partokon jöttek.

- Erről ti tudtatok arról, vagy pedig most tudod csak?

- Tudtunk már akkor. Mindenről. A Duna-partról is. A Frici bácsi járt ki a mentőautóval az egész városba, a Gusztai

- 15. -

járt át Budára, én voltam még decemberben a Matuska Péteréknél, akik a Batthyány utcában laktak, és volt egy szegény, nyomorék gyerekük, aki mellett volt egy kisasszony. Mikor a Péter jött értem, ő alezredes volt, egyenruhában jött értem, és nem volt rajtam a csillag, úgy vitt át hozzájuk, és azt hiszem egy vagy két hetet voltam náluk. Annyit tudok csak, hogy mikor voltak a riadók, ez már december vége és január eleje volt, mert a mamám úgy mesélte, hogy volt egy szörnyű álma, hogy én úsztam a Dunán, és a Matuska Pétert fölhívta, ez lehetett január 5-én, hogy legyen olyan kedves, hozzon át engem, vissza a Jókai utcába. Péter azt mondta, nagyon szívesen, mert a Kati csak sír. Hazavitt Péter, és január 7-én jöttek a nyilasok, és kiűrtették a házat.

- Szeretném tőled kérdezni, hogy emlékszel az októberi eseményekre, hogy kiugrunk a háborúból, Horthy beszédére?

- Pontosan emlékszem.

- És említetted, hogy a nagymamának a testvére bevette a ciánkálit. Ez mikor volt?

- Igen, bevette. hogy mikor volt pontosan, nem emlékszem. De meghalt, hiszen a ciánkáli hatása két másodperc.

- És miért tette? Történt valami?

- Nem akarta, hogy elvigyék deportációra. Vagy érte jöttek, most már nem tudom pontosan... Meg kell kérdezni a Klárit.

- Gyakorlatilag ez az idő annyit jelentett neked, hogy ide vittek, oda vittek...

- Az utolsó hónapokban, amikor tényleg nagyon veszélyes volt a helyzet.

- Akkor voltál ennél az esperesnél Budán?

- 16 -

- Sajnos az esperest utána a kommunisták teljesen kikészítették. Sajnos nem jut eszembe a neve. Talán Kláritól megtudhatjuk.

- Szóval voltál Budán, aztán a Matuska Péteréknél, a Batthyány utcában, az V. kerületben.

- Nem, a Batthyány utca a II. kerületben volt, Budán.

- Hogy tudtatok közlekedni, mert januárban már fől voltak a hidak robbantva.

- Azt hiszem, mikor a Péter visszahozott engem, egy tutajjal jöttünk át. De én akkor úgy fáztam, állandóan sírtam, nem is tudom, hogy emlékszem-e pontosan magára az útra.

- Az egy nagyon kemény tél volt. Mesélték, hogy a Duna be volt fagyva.

- Igen, valahányszor van ez a koncert január 17-én, most Stockholmban, és mikor volt az első felvonulás a Wallenberg Társulat nevében, ez volt 79 január 17-én, a Stachzühetbe, a kertben gyűltünk össze, egy csapat, és mentünk az orosz követségre, fáklyákkal. Mindig reméltem, hogy olyan hideg lesz, mint január 17-én volt Budapesten. De még idáig egyszer sem volt olyan hideg, itt Stockholmban január 17-én, mint akkor Pesten. Legalább 15-20 minusz fokok voltak akkor, ha jól emlékszem.

- Nagyon hideg volt. Azt tudom, hogy egyes helyeken a Duna be is volt fagyva. Valószínűleg nem ott a sziget környékén. De nem vagyok benne biztos.

- A Matuska Péter, aki visszavitt a Jókai utcában, aktív tiszt volt?

- Nem, csak tartalékos tiszt. Ő volt a mi igazgatónk a Toledóval, és nagyon jó barátok lettünk. A mamám is nagyon

- 17 -

kedvelte, és ő aktívan részt vett úgy az üzlet, mint a családi életben, és üzletileg, miután ő lett az árja igazgató, és anyuka, mint zsidó nem tudott utazni, ő utazott Svédországba és látogatta a svéd acélgyárakat.

- Akkor még lehetett Magyarországról Svédországba utazni üzleti ügyekben?

- Igen, hát ez 42-ben, 43-ban volt, akkor még lehetett. Minden esetre a Péter, amikor visszahozott engem a Jókai utcába, akkor már a pincében laktunk, nem fönt a lakásban, mert ez már ki volt bombázva, volt ott egy bomba, és szerencsére a Gusztit fönt volt, amikor a bomba eltalálta a lakást, de nem robbant föl a bomba. Így nagyon nagy szerencse volt ez, mert akkor nem lett volna Gusztit. Anyu mindig nagyon féltette a Gusztit, mert miután apu már nem volt, ő volt a férfi a családban. Nagyon fiatalon érett, ő lett a papa helyettese. Talán azért menekült meg, mert hogy én ott voltam. Lehet, hogy ez volt anyunak az álma, hogy én a Dunában úszok és kiabálok. Aztán január 7-én, éjszaka ott ültünk a pincében, és betörték a nyilasok. Arra emlékszem, hogy a Bodor Gyurinak a nagyszülei ott voltak. A pincéknek fa ajtaik voltak, a nagypapája a Bodor Gyurinak béna volt. És mikor kergették ki a nyilasok, hogy büdös zsidók, belétek lövünk, ha nem siettek, és aztán hallottam is a lövést, a bácsit lelőtték, ott helyben. Ezzel kezdték a bejövételüket. Anyu mondta, gyorsan bújjunk el, sikerült anyunak és nekem elbújni egy lifthozban. Ott voltunk egy ideig, hallottuk az üvöltözést, a lövöldözést.

- A bátyád ott volt akkor?

- Nem, a mamámnak eszébe jutott, hogy a Guszti fűnt van a lakásban, és mondta, gyorsan jöjjünk elő. Az udvaron akkor már ott volt a Klári, Dóri, Frici, a nagymama és a Guszti is, mindenkinek föltett kézzel a fal felé kellett fordulni, és akkor elvittek mindenkit, kikergettek egy nagy csoportba a jég-hideg éjszakába, és betuszkoltak bennünket a Jókai utcából a Városház utca 14 szám alatti nyilas központi házba. Itt föl-hajtottak bennünket, egy nagyon magas emelet volt, hogy hanyadik, arra nem emlékszem, de a léposdház igen magas volt, s ha jól sejtem, az a szoba, ahová bennünket bekergettek, betuszkoltak, a harmadik emeleten volt. Rugták azokat, akik nem fértek be símán a szobába, belelőttek emberekbe, és a Dóri a nagybácsim nyakán ült, össze voltunk préselve, mint a szardiniák, én pedig a Guszti nyakában voltam, hogy elérjünk. A Guszti nem is volt még 15 éves. Nem is tudom, hogy hogy bírt el. Itt voltunk egy egész éjszaka, aztán másnap...

- Vihettetek magatokkal valamit?

- Hogy képzeled? Úgy, ahogy voltunk a pincében, hajtottak ki minket. Még nagykabátja sem volt jóformán senkinek. Hogy enivalót?... Ez nem egy kirándulásnak indult. Ez az út a Dunaparra vezetett, arra szolgált az akció. Amikor a Városház utcába behajtottak, tudtuk, hogy az lesz a vége. Másnap aztán egyenként mindenkit kihívtak, és mikor rám került a sor, arra emlékszem, hogy volt néhány mogyoró a zsebemben. És volt egy szép bakancsom, azt egyből le kellett, hogy vegyem, és minden zsebet ki kellett üríteni. Én meg akartam a mogyoróimat tartani, de hát mindent le kellett adni. Úgy emlékszem, volt óráim, azt is elvették. Egyenként mindenkit kihallgattak. Aztán megint fel

- 19 -

kellett sorakozni, feltett kézzel, arccal a fal felé és akkor elkülönítették a férfiakat és az anyás gyerekeket. A nagymama jött velünk, az anyás gyerekekhez, ott állt a Dóri, Klári, és a mamám velem, és a nagymama. A Guszti a férfiaknál állt. Kétszer odasomfordált hozzánk, és olyan kicsinak mutatta magát. És anyu mindig visszaküldte a férfiakhoz, gondolta, a férfiak meg lesznek mentve... Aztán mégis ott volt a Guszti velünk, és másnap bedobtak minket a gettóba.

- Végigmentetek az utcákon?

- Az Andrássy úton, és a Dórinak sem volt cipője, mezítláb volt, és a Guszti vitte a Dórit a vállán. De hogy miért dobtak be a gettóba, azt nem tudni. Lehet, hogy a Wallenberg járt közben. Klári ugyan azt hiszi, hogy nem tudott a Wallenberg arról, hogy elvitték a Jókai utca 7 lakóit, tehát nem tudni.

- Ez a Jókai utca 7 egy speciális ház volt.

- Igen, itt voltak a svéd követségi alkalmazottak. De voltak följelentések, razziák. De ezekre én nem emlékszem, mert én akkor a Matuska Péternél voltam. De aztán itt halt meg a Klári férje, a Frici. Klári hónapokon át azt hitte, hogy valahonnan előkerül, és remélhetőleg az elsők között volt. A nőre emlékszem, arra a nyilas nőre, aki ott kiabált, Csibinek hívták, és emlékszem egy nyilas papra is, aki papruhában lövöldözött. Érdekes módon, most Bécsben lakik a Kasser Erzsé és a férje, Kasser Sanyi, és a Sanyi, aki nem zsidó, a professzor Langénak volt a segítsége, organizálta, adminisztrálta az ügyeket, ő csinálta a mentő leveleket, a Vöröskeresztes mentőleveleket. És őt is bevitték, mert bűjtatott zsidókat a Jókai utca 1-be. De aztán valaki segített neki elszökni.

Verifiáltuk ez előtt nyolc vagy kilenc éve ezeket a magas lépcsőket.

- A nyilas-házban, az Országház utcában?

- Nem, a Városház utcában. Egyidejűleg voltunk ott akkor. Egész furcsa módon, egy véletlenség folytán megmenekült. Mert máskülönben a nyilasok, mikor visszavonultak, és az oroszok nagyon közel voltak, akkor még akik megmaradtak, föl akarták vinni a Várba, mint túszoikat. Úgyhogy ettől menekült meg a Kasser Sanyi. Ő jobban el tudná mondani a dolgokat, mert ő akkor már egy komoly ember volt.

- Hány éves most?

- Most volt nyolcban.

- Ha visszaemlékezel arra, hogy amikor bevittek benneteket a Városház utcából a gettóba, mi történt aztán?

- A városház utcában egy egész éjszaka ott álltunk a fal mellett, nem kaptunk vizet sem, nem lehetett a szükségünket sem elvégezni. Meg voltunk ijedve.

- Csak a jókai utca l-ből vittek el mindenkit?

- Igen, és ebbe az egy szobába. Voltak ott emberek, ahogy később megtudtuk, mindenhol, de mi egy szobában voltunk. A Lévy Jenő írja meg legjobban, úgy írja meg, hogy a Jókai utcai tragédiája. Őnála jobban senki nem írhatta ezt meg, mert ő velük volt. Egy férfi menekült meg, aki kiadta magát árja fogadott gyereknek, Balázs volt a családi neve, és a másik pedig a Gosztonyi Márton, akik szintén ott laktak a Jókai utcában, és ő is megmenekült. Hogy hogyan, azt már nem tudom.

- Amikor bekerültetek a gettóba, hol laktatok? Hová vittek titeket?

- Bekerültünk? Behajtottak a gettóba, bedobtak bennünket és egy pincébe kerültünk, de ott nem volt már semmi hely. Arra emlékszem, hogy az első levest édesapám barátjának a feleségétől kaptuk, aki egy kondérral jött, és hozott egy kis barna melegvizet. A nagymama volt ott, a Klári, Dóri, anyu, Guszti és én. Aztán a Klári és anyu kimentek, hogy szerezzenek valami ételt... Aztán átmentünk Julius Renée pincéjébe. Egyébként mindenki tudta, hogy a gettót föl fogják robbantani, mielőtt az oroszok jönnek. Arra is emlékszem, hogy mi gyerekek fölmásztunk valamilyen padlásra, akkor a legnagyobb harcok közepe volt. Láttam az ágyukat, oszvékkel a gettó felé fordítva.

- És az öcséd, aki veletek volt egész idő alatt, nem próbált meg kapcsolatot teremteni a Wallenberggel?

- Akkor már olyan közel folyt a harc az oroszokkal, hogyha kimentünk az utcára, igen veszélyes volt. Az egyik asszony kiment, valószínűleg, hogy valami élelmet szerezzen, és az utcán találat érte, és meghalt. Szóval veszélyes volt kimenni, és a gettó utcáin őrzöngtek a nyilazek, nem lehetett hová menni. Vártuk nagyon, hogy mikor jönnek az oroszok. Arra számítottunk, hogyha gyorsan jönnek, talán megkímélnék minket a németektől. És tényleg, mikor január 18-án odaértek, ahol mi voltunk, akkor egy orosz katona adott egy szelet kenyeret. Emlékszem, az utcán autók, szekereken ültek, és mi kezünket nyújtva kértünk valami ennivalót, mert éhesek voltunk. Erről ennyi emlékem maradt. Aztán már tudom, hogy megint ott voltunk a nagymama pincéjébe, mert még mindig nagy volt a lövöldözés, oda is jöttek az orosz katonák, és kiabálnak: "barisnya, barisnya!" Húztak ki a ocspomnál fogva, és el

- 22 -

akartak vinni. Lakott egy cigánycsalád, miután a zsidókat elvitték a házba, s emlékszem, hogy az a fiatal, talán húsz éves nő lehetett, és hogy honnan volt a nagymamának egy bundája, honnan került elő, nem tudom, és ez a nő magára vette a bundát, és elment az orosz katonával én helyettem. Aztán kellett mindenkinek személyi igazolvány, akkor már visszamentünk a mi lakásunkba, a Visegrádi utcába. Ez úgy februárban lehetett, még nagyon hideg volt.

- Tudsz valamit arról a fiatal cigánynőről, aki elment helyetted, mi történt vele?

- Az később visszajött De semmi közelebbit nem tudok. Én még akkor csak tizenkét éves voltam, ő pedig egy felnőtt nő.

- És nem beszéltetek soha arról, hogy mi történt vele, és hogy miért vitték el?

- Akkor sok nőt megerőszakoltak. Ez hozzátartozott a háborúhoz. De nem csak az oroszok, a nyilasok is megerőszakoltak zsidó nőket, meg a német katonák is, mikor deportálták. Sajnos a háborúban az állati ösztönök előjönnek. Fényképésznél jártunk, anyámnál volt egy aktatáska, és jött egy orosz katona, el akarta venni. Én nagyon féltem. De nem féltem annyira az oroszoktól, mint a németektől, dacára az említett barisnya-jelenetnek. Mert az oroszokra vártunk, és reméltük, hogy akkor felszabadulunk a megaláztatásoktól, a csillagviseléstől, a zsidózástól. Sajnos a Frici bácsi nem jött vissza, ő ott maradt a Jócai utca falai között, és a Duna-parton kellett mártírhalált halnia.

Még azután is nagy zűrzavar volt, a németek még három

- 23 -

hónapig tartották a Budai Várat. Nagy harcok voltak, állandó lövöldözés, tehát február-márciusban még mindig veszélyes volt az utcán menni... És képzelj el, mi történt velem, mikor nemrég Pesten voltam, együtt voltam az internacionális kozmetikus szervezet két elnökségi tagjával, és a Hilton hotelba mentünk enni, és a hotellel szemben volt egy ház, és akkor azt mondja az osztrák ^{férfi} ~~hígy~~, hogy annak idején ők vitték el a Horthy fiát, aki be volt bugyolálva egy szőnyegbe, és ebbe a házba vitték, a Hiltonnal szemben.

- Hogyhogy ők vitték el? Ki volt ez akkor?

- Hát valószínűleg német katona. Valószínűleg a Weermacht-nál. Én nem tudtam, hogy volt, elbújtatták vagy elvitték a Horthy fiát.

- Nem, elvitték, mint túszt.

- Szóval ez az osztrák férfi mesélte nekünk - pedig tudta, hogy én zsidó vagyok - hogy senki nem sejtette akkor, hogy a szőnyegbe bugyoláltan Horthy fiát vitték be azon a kapun.

- Hogy hívják ezt az osztrák illetőt?

- Schusster. Akkor eléggé megváltozott róla a véleményem, bár addig sem voltam szoros kapcsolatban vele, csak az, ami a munka miatt szükséges volt. Én nem tudtam, hogy elrabolták a Horthy fiát, ez a része az eseményeknek számunkra ismeretlen volt, el voltunk zárva ezektől a hírektől.

- Én is csak a nagybátyámtól tudok erről, egy pár éve írta meg nekünk, az angliai nagybátyám. A magyar történelemben erről nem tettek említést.

- A magyar történelemben 45 után nem tanítottak a Horthyról.

- 24 -

- Térjünk vissza a háborús időkre. Volt svéd schutzpassotok. Azt láttad-e valamikor használni? Hogy mutattátok-e egyáltalán bármikor?

- Sokszor. Mert azáltal, hogy lett svéd menlevelünk, azáltal egy bizonyos mértékig a korlátozásaink enyhültek. De persze azért továbbra is a zsidó-házban laktunk, de az biztos, hogy megmentett minket legalább a deportálásoktól. De a mamám összes unokatestvére a papám fivére is, mind deportálva lettek. A papám fivére Teresianstadtban volt, már 42-ben deportálták, a másik unokatestvére a mamámnak Auschwitzba került.

- Ők mind Budapestről?

- Igen, Budapestről.

- Láttad-e használni, jelen voltál-e, amikor kellett a schutzpassz?

- Ezt most nem tudom...

- Szóval nem voltál jelen, amikor igazoltattak?

- Nem, én nem voltam olyan helyen, kislány voltam még.

- Ezt azért kérdeztem, mert érdekelt volna, hogy reagáltak a nyilasok és a németek a menlevélre, nem láttad-e?

- Nem láttam, de tudom, hogy a nyilasok nem respektáltak semmit, akármilyen papírod volt, az semmit nem ért. A németek inkább respektálták. Zseniálisan volt megcsinálva a schutzpass, a svéd koronával, a svéd színekkel, bizalomkeltő volt és olyan komoly igazolvány legyen, s azt hiszem, a legnagyobb érdeme Wallenbergnek, hogy ezt a schutzpasszot elismertette a magyar kormánnyal, ezáltal sok embert megmentett a deportálástól. De hogy ez mit jelentett az utcán, hogy igazoltattak, ezt én nem tudom.

- Amikor főlészabadult Magyarország, és ti visszaköltöztetek, és egy kicsit normalizálódtak a dolgok, beszéltek-e a Wallenbergről, hogy mi történt vele?

- Sokszor. Már akkor, a háború után a hír az volt, hogy ő elesett. Mikor Svédországba jöttem 51-ben, itt is olvastam az újságokban, hogy egyik peroben főlátamad, a másik peroben meghal. Mindig arra gondoltam, hogy szegény édesanyjának milyen szomorú a sorsa, mert egyszer kap reményt, hitet, aztán kiderül, hogy nincs semmi remény. Az oroszok mindig tagadták, hogy ők elvitték, és a hírek, amik jöttek 56, 57, 58-ban, amikor a német hadifoglyokat hazaengedték, terjedt el a híre, hogy valaki őt orosz hadifogságban látták.

- Ez az ötvenes években volt.

- Az ötvenes évek végén, amikor Adenauer volt Moszkvában és kötött egy megállapodást, hogy visszakapja a német hadifoglyokat, ezek a hadifoglyok hozták a híreket. Több fogoly mondta, hogy együtt voltak Wallenberggel. Sőt, a svájci, akit ugyanakkor leültettek, a Lutzot a svájciak kiváltották, kicserélték egy kémért, ez 47 vagy 48 évben volt. A Lutznak megjelent egy könyve Svájcban. Nem tudom, hogy tudsz-e róla?

- Igen, de nem olvastam.

- Én se olvastam, de tudok róla. Én nagyon sokszor a Wallenberg édesanyjára gondoltam, hogy itt a svéd külügyminisztérium semmibe nem vette, a svédek az amerikai segítséget sem tartották szükségesnek.

- De háború után az a hír volt, hogy elesett, Magyarországon. Volt különböző csoportosulás Wallenbergért, akik aztán az első szobrot összegyűjtött pénzből elkészítették. Tudsz valamit ezekről, vagy a szoborról?

- A csoportokról nem tudok semmit, de a szoborról tudok, sőt van is egyfényképem, mikor mi meg voltunk hívva, a fivérem már 47 nyarán jött Svédországba, hogy a svéd Vöröskereszt és azok, akik a mentőakciókban résztvettek, köszönetet kaptak, és ezen a fényképen rajta van az Asta Nilson, a professzor Lange és a Nina Lange.

- A háború után folytattad a tanulást?

- Igen, akkor az evangélikus gimnáziumba jártam, a Deák térre, ötödévből átmentem a zenegimnáziumba. Engem kihozott a mamám egy évre rá, hogy az iskola megkezdődött. Nekem nagyon tetszett a zenegimnázium. Boldog voltam, hogy bekerültem. A mamám itt akart hagyni Heleforsban az igazgatónál, mint gyereklányt, mert két kisebb fia volt, és én olyan buta voltam, és nem értettem a politikához, és mondtam, nem, én haza akarok menni, veled akarok lenni.

- Szóval a mamád kiküldte volna mind a két gyereket, és ő visszament volna?

- A mamám már 46-ban járt Svédországban üzleti úton, a fivéremet már 47-ben kiküldte tanulni, aztán engem is itt akart hagyni. De én nem akartam maradni. Aztán 48-ban kétszer járt Svédországban látogatóban, és kötött itt egy névbeli házasságot egy Steve Arnoldson nevű férfival, egy nagyon szimpatikus svéd úrral, hogy svéd állampolgár legyen, azt hitte, aztán hazajöhet és engem kivihet. De a svéd állampolgárság csak elősegítette azt, hogy előbb államosították a cégünket, mint a többi. Az államosítás sorrendje a foglalkoztatott létszám nagysága szerint történt.

- Szóval a mamád itt maradt mint Svéd állampolgár 48-ban?

- Dehogyan. Nem engedték vissza Magyarországra, mint svéd

állampolgárt. Pont akkor volt a hatalomváltás, a szociáldemokratákat kitették a kormányból. Guszti udvarolt egy lánynak, aki a Szakasits mellett volt a demokratáknál, és tudom, hogy az apját azonnal elfogták és igen keményen bántak vele. Pedig ők is zsidók voltak. Szenczi Marikának hívták a lányt. Visszatérve: a cégünket elvették, államosították, a lakásunkat is elvették a Visegrádi utcában. De akkor én már egyedül laktam fél éve ott.

- Hány éves voltál akkor?

- Tizenhat. Volt egy háztartási alkalmazott. Aztán átköltöztem a nagybácsimhoz a budai részre, a Téglá utcába. Ott meg belekerültem a kitelepítésbe.

- S tudta azt, hogy a mamád nem jön vissza?

- Nem tudtam. De szegény mamám bele is betegedett, egy idegösszeroppanást kapott. Volt egy üldözési mániája, akkor még hotelban lakott, minden éjszaka másikba ment, aztán saját maga ment be egy idegkórházba, ahol kezelték, és én egy fél évig nem kaptam levelet.

- És senki nem mondta, hogy mi van a mamáddal? A bátyád sem?

- A bátyám Filpstárban volt, ő tanult, és anyu fölhívta néha a rektort éjszaka, hogy a fiát üldözik... Aztán kijött a kórházból, és teljesen új életet kezdett. Nagyon büszke volt arra, hogy van arról papírja, hogy teljesen egészséges.

- Amikor 16 évesen átköltöztél Budára, a nagybácsidhoz a Téglá utcába, hol volt ez az utca?

- A Margit körútról nyílik, mielőtt a Széna-térre érsz, ha jössz a budai oldalról, jobboldalon egy kis utca. Volt egy mozi és egy villamosmegálló, az után volt.

- 28 -

- A mai Május 1 mozi.

- A Keleti Károly utca utáni a Téglá utca. Szegény nagybácsim megjárta Mauthausent, 42 óta volt deportálva, aztán 51-ben egyike volt az elsőnek, aki ki lett telepítve, egy Egerfarnos nevű faluba. Meg is látogattam őket.

- És veled mi volt? Mert a lakásért vitték el az embereket elég sokszor.

- Én már előzőleg is és aznap is be voltam idézve a Belügyminisztériumba, többször volt nálam az ÁVO, vittek kihallgatásra, szóval nem volt új, hogy akkor is behívtak a mamám miatt, és mondtam ott, hogy az utolsó évet nem fejezhetem be a zenei gimnáziumban, onnan kitettek, hogy kapitalista lánya vagyok. Ezután a Zrinyi utcában tanultam nyolcadikban, de meg is buktattak magyarból és történelemből, mert azt akarták... Tehát a nagybácsimat 51 augusztus első napjaiban telepítették ki. Tehát a Belügyminisztériumba való berendélésem alkalmával mutatta a tisztviselő az útlevelemet, egy piros útlevél volt, sarló-kalapácosalm rajta, aztán visszatevette a fiókba, és kérdezte, mikor indul el a svéd acél? Tudnillik a mamám 49 óta, miután kijött a kórházból, a svéd külügyön keresztül tárgyalta a magyarokkal, részben lemondott a magyarországi tulajdonairól, a fivéremnek is le kellett mondania, és az én nevemben is megtették. Aztán följánlottak a drága, magyaroknak két vagon acélt, ezüstacélt, és nagyon /ez 10 ezer dollárt ért 50-ben! Ennek az értékét már 43-ban a mamám a kinti cégnél biztosította, háború volt, és ő azt akarta, hogy legyen Svédországban egy kis vagyonunk, ha valami történik. Amikor megjött a kitelepítési papír a nagybácsim családjának, akkor én rögtön telefonáltam a svéd követségre, beszéltem

- 29 -

az Arne Valdeströmmel, aki ott dolgozott, és másnap a Nádas Klári, vagy ő jött meg a papírral, hogy én föl vagyok mentve. Emlékszem, az Arne ott volt velem, mikor jöttek a nagybácsimékért, aztán ő elvitt magához haza. Ő is pont olyan elegánsan nézett ki, mint a Wallenberg. Én ismertem őt, már jóba voltam vele korábban is. Amikor nemrég Arne meghalt, a Klári mondta el nekem, hogy ő járta ki nekem a magyar külügynél, hogy engem fölmentsenek a kitelepítés alól.